

Розділ 2

РЕГІОНАЛЬНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК339.562(477.87)

ВПЛИВ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТА ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Дяченко Б.І.
Газуда Л. М.

В статті розкрито окремі аспекти впливу світової фінансової кризи на соціально-економічний розвиток окремих груп країн світу, в тому числі на економіку України та Закарпатської області, а також на зовнішньоторговельну діяльність регіону.

Кількість бібліографічних посилань - 3, мова – українська.

Ключові слова: світова фінансова криза, соціально-економічний розвиток, економіка України, економіка регіону, зовнішньоторговельна діяльність.

ВСТУП

Сучасна фінансова криза, причиною якої була легковажність та безконтрольність американськими фінансовими інститутами в галузі нерухомості, довела до великих втрат і банкрутства банків спочатку в США, а потім в Європі та Азії. Ця фінансова криза спричинила втрату довіри не тільки до менеджменту кредитно-фінансових інститутів, але й до державних установ, які не виконали своїх контрольно-наглядових обов'язків. Тому вирішальним критерієм для покращення ситуації буде повернення довіри до банківсько-фінансового сектору, а це можливо здійснити за рахунок фінансової допомоги урядів для забезпечення фінансування та безперебійної діяльності банків за допомогою субвенцій, оскільки втрати в банківській системі досягли фантастичних сум. Аналогічна ситуація характерна і для української економіки.

Проблеми світової фінансової кризи та зовнішньоторговельної діяльності викликають все більшу зацікавленість науковців і стають об'єктом досліджень у вітчизняній практиці. Ці проблеми є багатограничними і реалізуються, заходами впливу на вихід світового господарства, в тому числі економіки України та її регіонів із світової фінансової кризи та поживлення зовнішньоторговельної діяльності. Значний внесок у дослідження проблем пов'язаних із цими явищами зробили вітчизняні вчені-економісти В. С. Будкін, І. В. Бураківський, В. А. Вергун, Б. Данилишин, С. М. Кваша, В. В. Козик, В. П. Мікловда, Л. А. Панкова, А. С. Філіпенко та ін.

Метою статті є дослідження впливу світової фінансової кризи на соціально-економічний розвиток України та Закарпатської області, в тому числі на зовнішньоторговельну діяльність товарами та послугами.

У роботі використано методи аналізу, в тому числі економіко-статистичний та порівняльний, а також синтезу та експертні оцінки авторів стосовно впливу світової фінансової кризи на економіку регіону та зовнішньоторговельну діяльність.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Світова фінансова криза негативно вплинула на сектор реальної економіки. Яскравим прикладом цього є автобудівельна галузь, зокрема ТНК „General Motors”, який через свою інсульвенцію довів майже до банкрутства німецький „Opel” та шведський „Saab”. Аналізуючи світову фінансову кризу за період 2007-2008 рр. окремі дослідники стверджують, що ця криза як і будь-які інші проходить кілька хвиль у своєму розвитку, а саме [1], [2]:

• перша хвиля поширилась у 2007 р., коли на світових фондових ринках відбулося перше падіння фондових індексів провідних банків та фінансових компаній. Водночас фондові ринки Китаю та України в цих умовах продемонстрували економічне зростання. Так само значними були обсяги припливу кредитів, в тому числі й для України, оскільки за 2007 р. в її економіку були запозичені 24,3 млрд. дол. США середньо- та довгострокових кредитів;

• друга хвиля стартувала на початку 2008 р., коли падіння фондових ринків світу, що тривало зумовило переорієнтацію фінансових потоків з одних активів у інші, зокрема сировинні та енергетичні. Ці активи стали привабливими, що одразу стимулювало істотне зростання цін на сировинні ресурси. До моменту коли, з'явилися перші позитивні прогнози щодо світового валового збору зернових у 2008/2009 маркетинговому році, за 2007/2008 маркетинговий рік ціни на пшеницю (США, FOB) зросли в середньому на 79%. На тлі другої хвилі світової фінансової кризи не залишився осторонь світових процесів й український фондовий ринок. Індекс Першої фондової торговельної системи (ПФТС) за 7 місяців втратив 43,5% своїх позицій. Це пов'язано головним чином із виходом з українського ринку, як і зі світового, частини іноземних інвесторів, так званих спекулянтів, а також із нестабільною політичною ситуацією в Україні. При цьому, зниження вартості цінних паперів демонстрували майже всі підприємства, які входять до котирувального списку ПФТС;

• третю хвилю світової фінансової кризи ми спостерігаємо тепер. Наслідками цього етапу світової кризи стала серія банкрутств провідних світових фінансових компаній та поширення фінансової кризи на реальний сектор світового господарства, падіння попиту на світових ринках та, як результат, обвал цін на сировинних ринках, стагнація провідних економічних систем. На економіці України наслідки третьої хвилі повною мірою ще не позначилися. Їх тривалість та глибину сьогодні важко оцінити, але певний їх вплив уже відбувається.

Відмітимо, що третя хвиля світової фінансової кризи примусила уряди провідних країн переглянути свою політику щодо фінансових ринків. Зокрема, уряди США, Великобританії, Німеччини, Росії, країни Бенілюксу, тощо прийняли рішення про державну підтримку окремих фінансових установ, які переживали фінансові труднощі. Однак такі заходи не допомогли уникнути негативного впливу фінансової кризи на реальний сектор економіки, а тому 2009 р. став піковим у соціально-економічному розвитку для більшості країн Америки, Європи, Азії. Зокрема, наші дослідження свідчать, що спадна тенденція щодо відтворення ВВП була характерною майже для всіх країн Західної Європи та Європейського Союзу, а також Сполучених Штатів Америки та Канади. Найбільше така негативна тенденція проявилась у країнах Прибалтики – членів ЄС з 2004 р. (в Естонії цей показник порівняно з 2008 р. понизився на 14,1%, Латвії – на 18, Литві – на 14,8%). Навіть у високорозвинутій нейтральній Швейцарії ВВП зменшився на 1,5%. Серед країн СНД спадна тенденція з цього показника особливо негативно відобразилась на Вірменії (-14,2%), Молдові (-6,5%). Водночас в Азербайджані, Казахстані, Киргизстані спостерігалась протилежна тенденція, тобто зростання ВВП.

Окремі економісти-міжнародники в своїх експертних дослідженнях ще до початку 2009 р. стверджували, що вплив світової фінансової кризи буде чутливішим на соціально-економічний розвиток України, проте їх прогнози були явно заниженими, оскільки ВВП України у 2009 р. порівняно з 2008 р. зменшився на 15,2%. Аналогічна спадна тенденція щодо валового регіонального продукту (ВРП), можливо і в більшій мірі, характерна і для Закарпатської області (табл. 1).

Дані дослідження згруповані в табл. 1 свідчать про індекси окремих видів продукції за основними видами діяльності як в Україні, так і Закарпатській області, що проявилися в наступному:

• в Україні з 11 аналізованих видів продукції спадна тенденція проявилася у 2008 р. по 5 видах, а саме: з промислової продукції загалом, в тому числі по секціях С – добувна промисловість, D – переробна промисловість, а в її складі підсекція DD – оброблення деревини та виробів з деревини, крім меблів, а також секції F – будівництво;

• у 2009 р. ці види діяльності України доповнили підсекція DK – виробництво машин та устаткування; секції А – сільське господарство, зокрема рослинницька продукція; G – торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку. В Закарпатській області в 2008 р. з 11 видів економічної діяльності спадна тенденція проявилася у секції С – добувна промисловість, в тому числі у підсекції DD – оброблення деревини та виробів з деревини, крім меблів та у секції F – будівництво. У 2009 р. спадну тенденцію видів економічної діяльності доповнили промислова продукція в цілому (зменшення у її виробництві становило майже 49%); секція D – переробна промисловість (більше ніж удвічі); машинобудування (більше ніж на $\frac{2}{3}$); секція F – будівельні роботи (більше ніж на $\frac{1}{3}$), а також секція G – торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (більше ніж на 20%).

Враховуючи, що аналізовані види економічної діяльності (секції та підсекції КВЕД) займають найбільш вагомий частку у створенні валового регіонального продукту і найбільший спад окремих з них (переробна промисловість, в тому числі машинобудування, будівельні роботи та роздрібний товарооборот), то можна зробити висновок, що цей макроекономічний показник в умовах світової фінансової кризи проявився не меншою мірою, як в Україні. Водночас, у 2008-2009 рр. кризові явища не торкнулися групи 01.1 – рослинництво та групи 01.2 – тваринництво Закарпатської області, а в Україні навпаки щодо них тенденція спадна.

Таблиця 1 Індекси окремих видів продукції за основними видами діяльності в Україні та Закарпатській області*

Показники	Україна				Закарпатська область			
	2007	2008	2009	відхилення, (+, -) 2009 до 2008	2007	2008	2009	відхилення, (+, -) 2009 до 2008
Промислова продукція	107,6	94,8	78,1	-16,7	120,4	102,6	50,7	-51,9
<i>в тому числі,</i> добувна промисловість	102,6	95,7	89,4	-6,3	87,1	96,8	77,8	-19,0
переробна промисловість	109,9	94,0	73,5	-20,5	121,3	102,6	48,7	-53,9
<i>з неї,</i> оброблення деревини та виробництво виробів з дерева, крім меблів	112,4	97,6	75,4	-22,2	111,2	90,9	70,3	-20,6
машинобудування	119,0	100,3	55,1	-45,2	136,2	107,2	31,6	-75,6
Валова продукція сільського господарства	93,5	117,1	98,2	-18,9	99,1	103,2	103,4	0,2
<i>в тому числі</i> продукції: рослинництва	90,5	130,5	94,8	-35,7	99,9	104,0	106,5	2,5
тваринництва	97,7	100,1	103,8	3,7	98,3	102,5	100,5	-2,0
Будівельні роботи	115,6	84,2	51,8	-32,4	89,8	93,2	62,7	-30,5
Обсяги роздрібного товарообороту підприємств	129,5	117,3	79,1	-38,2	121,1	123,8	79,7	-44,1
Споживчі ціни	112,6	123,3	112,3	-11,0	111,3	115,4	111,8	-3,6

*Розраховано за джерелом: [3, с. 184, 190, 192, 194, 195, 213, 222, 254, 298, 341, 486].

Відмітимо, що при значному зниженні виробництва продукції в аналізованих видах економічної діяльності проявилась наростаюча тенденція щодо споживчих цін як в Україні, так і Закарпатській області, а це свідчить про зниження життєвого рівня населення. Зниження темпів виробництва аналізованих провідних видів економічної діяльності обумовлено світовою фінансовою кризою (за винятком сільського господарства, діяльність якого залежить від природнокліматичних умов), що в результаті зумовило також спадні тенденції в експортно-імпортній діяльності як в Україні, так і в Закарпатській області (табл. 2).

Із 65 кодів товарів, які експортуються та 86, які імпортуються для дослідження взято 10 видів (табл. 2). На аналізовані 10 видів товарів у 2009 р. припадала майже третина всього експорту (330,5 із 930,0 млн. дол. США) та імпорту (348,3 із 952,9 млн. дол.) товарів регіону. Аналіз цієї групи товарів свідчить про такі тенденції у зовнішньоторговельній діяльності регіону:

- у 2007-2008 рр. експорт стабілізувався на рівні 417,4 млн. дол. США, а в 2009 р. зменшився більше ніж на 20% (417,4 до 330,5 млн. дол.);
- імпорт аналізованих 10 видів товарів у 2008 р. порівняно з 2007 р. мав наростаючу тенденцію, а в 2009 р. – спадну. Зокрема, у 2009 р. порівняно з 2008 р. імпорт зменшився майже на 60% (з 868,5 до 348,3 млн. дол.);
- аналогічна тенденція щодо зменшення обсягів експорту-імпорту товарів характерна і для інших видів товарів;
- позитивне сальдо в експортно-імпортній діяльності характерне для такої групи товарів як: продукти переробки овочів та фруктів; деревина і вироби з деревини; одяг трикотажний, текстильний та інші текстильні вироби; меблі; іграшки та ігри;
- водночас для такої групи товарів як енергетичні матеріали, нафта і продукти її переробки характерна протилежна тенденція, оскільки їх імпорт в сотні разів перевершує експорт, а тому сальдо торгівлі негативне.

Відмітимо, що в структурі загального обсягу імпорту енергетичні матеріали, нафта і продукти її переробки займають 10,8% і значно впливають на пасивність сальдо зовнішньої торгівлі. В аналізованих роках 2007-2008 рр. коефіцієнт покриття експортом імпорту був меншим за 1.

Обсяги експорту товарів у табл. 2 наведено за умови поставки ФОБ (вільно на борту, або франко-кордон країни-експортера), згідно яких до ціни товару включається його вартість, витрати по доставці на території країни-експортера та навантаження товару на борт. Обсяги імпорту наведено за умови поставки СІФ (вартість страхування, фрахт або франко-кордон країни-імпортера), згідно яких до ціни товару включається його вартість та всі витрати по транспортуванню, фрахту і страхуванню. Моментом експорту (імпорту) товарів, що підлягають митному декларуванню, вважається дата перетинання товарами митного кордону; по товарах, що не підлягають митному декларуванню, – дата оформлення прийнятно-здавального акту, або дата платіжного документу за зазначені товари. Крім того, до загальних обсягів експорту (імпорту) товарів включено обсяги давальницької сировини та продукції, що виготовлена з неї, бартеру, гуманітарної, технічної допомоги тощо.

Таблиця 2 Обсяги експорту-імпорту окремих видів товарів по Закарпатській області*

(млн. дол. США)

Окремі види товарів	Експорт				Імпорт			
	2007	2008	2009	2009, % до 2008	2007	2008	2009	2009, % до 2008
Всього	1148,0	1220,6	935,0	76,6	1552,5	1866,1	952,9	51,1
в тому числі, продукти переробки овочів, плодів	23,2	14,6	12,5	85,6	6,9	9,2	7,7	83,7
алкогольні та безалкогольні напої та оцет	9,3	16,4	14,4	87,8	21,2	16,8	8,9	53,0
енергетичні матеріали, нафта та продукти її переробки	1,1	0,1	0,7	700,0	8,3	82,1	102,6	125,0
шкура та шкіра необроблені	13,6	11,6	5,1	44,0	21,6	18,8	17,4	92,6
деревина і вироби з деревини	79,5	60,8	54,1	89,0	2,8	3,7	2,9	78,4
одяг трикотаж., текстильний та інші текстильні вироби	132,6	136,5	114,4	83,8	22,0	22,3	15,5	69,5
взуття	32,4	29,8	28,6	96,0	7,4	8,9	6,6	74,2
котли, машини, апарати і механічні пристрої	23,6	29,4	23,9	81,3	550,3	692,0	183,5	26,5
меблі	61,4	72,0	35,2	48,9	19,3	14,5	3,2	22,1
іграшки, ігри	40,7	46,2	41,6	90,0	0,1	0,2	-	-
Разом:	417,4	417,4	330,5	79,2	659,9	868,5	348,3	40,1
Інші види товарів	730,6	883,2	604,5	68,4	892,6	997,6	604,6	60,6
Аналізовані види товарів, % до всього обсягу	36,4	34,2	35,3	x	42,5	46,5	36,6	x

* Розраховано за джерелом: [3, с. 512-514; 550-552].

Негативна спадна тенденція у 2009 р. порівняно із 2008 р. проявилась і в структурі експорту-імпорту послуг. Зокрема, у 2009 р. було експортовано послуг на суму 43,7 проти 64,7 млн. дол. у 2008 р., а імпортовано відповідно на 25,7 проти 46,1 млн. дол. США [3, с. 681, 692]. При цьому, сальдо зовнішньої торгівлі в усіх аналізованих роках було активним (позитивним). Однак порівняно із зовнішньою торгівлею товарами обсяги торгівлі послугами значно менші за обсягами й не можуть істотно вплинути на коефіцієнт покриття експортом імпорту в торгівлі загалом (товарами і послугами). В зв'язку з цим в Закарпатській області, яка займає вигідне геополітичне положення на зрізі кордонів України з чотирма сусідніми державами необхідно розширювати обсяги зовнішньої торгівлі послугами через усі 11 прикордонних переходи Закарпаття.

ВИСНОВКИ

Остання світова фінансова криза негативно вплинула на економіку абсолютної більшості країн світу, і особливо на економіку України та її регіонів. Як і попередні фінансові кризи вона проходить декілька хвиль у своєму розвитку. Негативний суттєвий вплив вона здійснила на соціально-економічний розвиток України, в тому числі Закарпаття, зокрема на виробництво окремих видів продукції за основними видами діяльності.

Зниження темпів виробництва провідних видів економічної діяльності регіону, як свідчать проведені дослідження, негативно вплинули на експортно-імпорتنу діяльність товарами і послугами Закарпатської області. Аналіз засвідчив, що із 10 видів аналізованих товарів регіону спадна тенденція характерна як для їх експорту, так й імпорту.

Подальші дослідження будуть спрямовані на вплив світової фінансової кризи на інші форми зовнішньоекономічної діяльності (прямі іноземні інвестиції, рух робочої сили та ін.).

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Данилишин Б. Світова фінансова криза — тест для України / Б. Данилишин // «Дзеркало тижня» №38, 11 Жовтень 2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dt.ua/articles/55090#article>
2. Світова фінансова криза: причини і перебіг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lvstv.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=87:20100123&catid=1:2009-10-04-13-34-51&Itemid=31
3. Статистичний збірник „Регіони України”/ Державний комітет статистики України, 2010; за ред. О. Г. Осауленка. – Ч. II. – К., 2010. – 807 с.

Дяченко Борис Іванович, к.е.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин, ДВНЗ „Ужгородський національний університет”

Газуда Леся Михайлівна, к.е.н., доцент кафедри економіки, менеджменту та маркетингу ДВНЗ „Ужгородський національний університет”